

KKO 2021:25 – Rajoitettu valituslupa ja vastavalituksen laajuus

Lakimies
3–4/2021
s. 655–664

1. Johdanto

Korkein oikeus (KKO) antoi 20. huhtikuuta 2021 ennakkopäätöksen, jossa otettiin kantaa vastavalituksen laajuuteen ja sen esikysymyksenä siihen, estääkö rajoitettuna myönnetty valituslupa korkeinta oikeutta tutkimasta hovioikeusvaihetta koskevia prosessinedellytyksiä. Itse asiassa korkeimman oikeuden oli tarkoitus antaa ennakkopäätös rikosperusteisen vahingonkorvauksen vanhentumisesta. Sinne saakka asiassa ei kuitenkaan päästy – tulikin ennakkopäätös vastavalituksen laajuudesta. Kiintoisinta asiassa on se, miten korkein oikeus on ottanut kantaa oman valituslupapäätöksensä rajauksiin. Tätä ei kuitenkaan ole nostettu esille, vaan ennakkopäätösanti on allokoitu vastavalituksen laajuuteen. Ratkaisun otsikko on muotoiltu seuraavasti:

”Muutoksenhaku – Vastavalitus”

A oli käräjäoikeudessa tuomittu törkeästä velallisen epärehellisyydestä vankeusrangaistukseen ja velvoitettu suorittamaan konkurssipesälle vahingonkorvausta. Syyttäjän valitettua hovioikeuteen A teki vastavalituksen, jossa hän vaati, että syyte hylätään ja hänet vapautetaan korvausvelvollisuudesta.

Vastavalituksessa esitetty vaatimus vahingonkorvauksen muuttamisesta kohdistui konkurssipesään eikä alkuperäisen valituksen tehneeseen syyttäjään. Vastavalitus jätettiin tämän vaatimuksen osalta tutkimatta. (Ään.)

OK 25 luku 14 a §

Otsikon osoittama ennakkopäätöskysymys tarkoittaa sitä, saiko rikosasian vastaaja (A) hovioikeudessa vaatia syyttäjän valitukseen tekemässään vastavalituksessa myös asianomistajan vahingonkorvauksen muuttamista, vaikka asianomistaja oli tyytynyt käräjäoikeuden tuomioon eikä ollut hakenut muutosta hovioikeudesta.

2. Ratkaisun taustaa

Oikeudenkäymiskaaren (4/1734, OK) 25 luvun 14 a §:n mukaan valittajan vastapuoli voi tyytymättömyyttään ilmoittamatta valittaa osaltaan käräjäoikeuden tuomiosta (*vastavalitus*). Määräaika vastavalitusta varten on kaksi viikkoa valittajalle asetetun valitusmääräajan päättymisestä.

Oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:ssä säädetään valituslupan myöntämisen perusteista haettaessa muutosta hovioikeudesta korkeimpaan oikeuteen. Valituslupaperusteet ovat pykälän 1 momentin mukaan seuraavat: 1) lain soveltamisen kannalta muissa samanlaisissa tapauksissa tai oikeuskäytännön yhtenäisyyden vuoksi on tärkeää saattaa asia korkeimman oikeuden ratkaistavaksi (ennakkopäätösperuste), 2) on erityistä aihetta myöntää valituslupa asiassa tapahtuneen sellaisen oikeudenkäynti- tai muun virheen takia, jonka perusteella ratkaisu olisi purettava tai poistettava (purkuperuste) ja 3) valituslupan myöntämiseen on muu painava syy (painava syy -peruste). Pykälän 2 momentin mukaan valituslupa voidaan myöntää osittain. Tällöin valituslupa voidaan rajoittaa koskemaan: 1) osaa hovioikeuden ratkaisusta taikka 2) kysymystä, jonka ratkaiseminen on tarpeen oikeuskäytännön ohjaamiseksi tai valituslupaperusteen kannalta muutoin.

Edellä todetulle rikosasian vastaaja A:lle oli myönnetty valituslupa rajoitettuna koskemaan kysymystä vahingonkorvaussaatavan vanhentumisesta. A vaati valituksessaan, että korkein oikeus vapauttaa hänet korvausvelvollisuudesta asianomistajana olleelle konkurssipesälle, ja konkurssipesä puolestaan vaati vastauksessaan A:n valituksen hylkäämistä.

Valituslupaan ei sisällynyt mahdollisuutta laajentaa valituslupaa viisijäsenisen jaoston päätöksellä. Esikysymyksenä korkein oikeus joutuikin käsittelyratkaisuna päättämään valituslupan mainitun rajauksen vaikutuksesta: estikö se korkeinta oikeutta tutkimasta sitä prosessuaalista kysymystä, oliko hovioikeus saanut tutkia A:n vastavalituksen siltä osin kuin se oli kohdennettu asianomistajaan.

Korkein oikeus viittasi aikaisempaan ratkaisuunsa KKO 2020:56 rajauksen sitovuuden osalta, mutta katsoi olevansa velvollinen – valituslupan rajauksen estämättä – omasta aloitteestaan tutkimaan, olivatko ehdottomat prosessinedellytykset täyttyneet hovioikeudessa. Korkeimman oikeuden oli toisin sanoen vanhentumiskysymyksen esikysymyksenä viran puolesta tutkittava se, oliko hovioikeus menetellyt laillisesti ottaessaan vastavalituksen tutkittavakseen myös asianomistajaan kohdennettuna. Kysymys oli A:n muutoksenhakuoikeudesta. Korkein oikeus totesi käsittelyratkaisussaan: ”Vahingonkorvausvelan vanhentumista ja vanhentumisväitteen käsittelyä koskevia valituslupakysymyksiä voidaan arvioida vain edellyttäen, että hovioikeus on saanut tutkia, onko käräjäoikeuden tuomitsemaa vahingonkorvausvelvollisuutta muutettava.” Lisäksi asetelmaan liittyi kysymys *reformatio in peius* -kiellon (ns. huonontamiskiello) vaikutuk-

sesta. Tämä tarkoitti toisin sanoen sitä, oliko hovioikeuden tuomiota mahdollista muuttaa A:n vahingoksi.

Pääasialkaisussaan korkein oikeus katsoi lain esitöihin sekä aikaisempaan oikeuskäytäntöön viitaten, ettei A voinut kohdistaa vastavalitusta asianomistajaan, joka ei ollut valittanut korvauksesta hovioikeuteen. Tämä ratkaisu noudattaa sääntöä, jonka mukaan vastavalitus on mahdollinen vain alkuperäisen valituksen tehnyttä asianosaista vastaan. Korkein oikeus totesi, että korvausvaatimuksen osalta asianosaisia olivat A ja asianomistaja, joten vastavalituksessa esitetty vaatimus vahingonkorvauksesta vapauttamisesta ei kohdistunut valituksen tekijään (syyttäjä).¹

Kun A:lla ei ollut oikeutta vaatia syyttäjän valituksen johdosta tekemässään vastavalituksessaan muutosta myös vahingonkorvaukseen, hovioikeus ei olisi saanut tutkia A:n vastavalitusta tältä osin. Näin ollen käräjäoikeuden tuomio oli tullut vahingonkorvauksen osalta lainvoimaiseksi. Lisäksi korkein oikeus katsoi, että reformatio in peius -kielto ei estä tutkimasta ehdottomia prosessinedellytyksiä ja korkein oikeus voi sen estämättä poistaa hovioikeuden tuomion.² Korkein oikeus täten esti vastavalituksen laajentumisen asianomistajaan, joka oli tyytynyt käräjäoikeuden tuomioon. Korkein oikeus viittasi ratkaisuihinsa KKO 2009:55 ja KKO 2018:6 kehittämäänsä ”onko kysymyksellä riittävää liityntää itse päävalitukseen” -oppiin ja katsoi, että rikosoikeudellisten ja yksityisoikeudellisten vaatimusten välillä ei ollut tällaista prosessuaalista yhteyttä.

Eri mieltä oleva jäsen omaksui valitusluparajoituksen sitovuutta korostavan tulkinnan ja katsoi, että valituslupa esti asian tutkimisen muulta kuin vanhentumiskysymyksen osalta. Hänen mukaansa ”[e]hdottomien prosessinedellytysten puuttuminen ja niiden merkitys valituslupan laajuudelle on arvioitava jo valituslupaharkinnan yhteydessä”. Kyseinen jäsen ei siten olisi ottanut tutkittavaksi kysymystä vastavalituksen laajuudesta. Vastavalituksen osalta hän oli laajentavan tulkinnan kannalla ja katsoi, että hovioikeus oli voinut tutkia A:n vastavalituksen myös asianomistajan vahingonkorvausta koskeneen vaatimuksen osalta. *Reformatio in peius* -kiellon vaikutuksesta hän oli enemmistön kanssa samaa mieltä.

1. KKO 2021:25, kohta 19.

2. Ks. KKO 2021:25, kohdat 28–31.

3. Arviointia

3.1. Yleistä

Kommentoitavassa tapauksessa on erikoisia mutkia. Kun korkeimman oikeuden tarkoitus oli tutkia vahingonkorvauksen vanhentumista ja vanhentumisväitteen preklusiota, korkein oikeus joutuikin ensin tutkimaan oman valituslupapäätöksenä sitovuutta ja sen jälkeen vastavalitusoikeuden laajuutta hovioikeudessa. Kun A:n vastavalitusoikeutta asianomistajaa vastaan ei hyväksytty, korkein oikeus ei päässyt lainkaan ottamaan kantaa vanhentumiskysymykseen.

Tilanne hovioikeudessa olisi ollut muutoin tavanomainen, mutta syyttäjän valitukseen vastavalituksen tehnyt rikosasian vastaaja A kohdisti rangaistusseuraamuksen lisäksi vaatimuksia asianomistajalle maksettavaksi tuomittuun vahingonkorvaukseen. A katsoi hovioikeudessa, että koska hän ei ollut syyllistynyt rikokseen, asianomistajan korvausvaatimus tuli hylätä. Kun kuitenkin asianomistaja ei ollut hakenut muutosta käräjäoikeuden tuomioon ja kun myöskään A ei ollut alun perin valittanut vahingonkorvauksen osalta, käräjäoikeuden tuomio oli lähtökohtaisesti osittain lainvoimainen.

Valituslupa voidaan myöntää osittaisena OK 30:3.2:n 2 kohdan nojalla koskemaan kysymystä, jonka ratkaiseminen on tarpeen oikeuskäytännön ohjaamiseksi tai valituslupaperusteen kannalta muutoin. Valituslupa voidaan esitöiden mukaan rajata koskemaan ”vain joitakin asiassa esitetyistä vaatimuksista, jos asia on niiden osalta itsenäisesti ratkaistavissa”. Valituslupa voidaan perustelujen mukaan näin kohdentaa tarkoituksenmukaisesti keskeisiin ennakkopäätöskysymyksiin.³ Mainitun säännöksen perusteella korkein oikeus myönsi 18. marraskuuta 2019 A:lle valitusluvan koskemaan ”kysymystä siitä, onko hovioikeuden pitänyt tutkia konkurssipesän vaatiman vahingonkorvauksen vanhentuminen ja onko konkurssipesän oikeus vahingonkorvaukseen vanhentunut”⁴. Muilta osin valituslupaa ei myönnetty.

Asiakirjoista käy ilmi, että A oli pyytänyt valituslupaa ennakkopäätösperusteella ja painava syy -perusteella. A perusti valituslupahakemuksensa kahteen seikkaan: 1) syytteen teonkuvauksen laajentaminen hovioikeudessa ei ollut hänen mukaansa hyväksyttävää, vaan kyseessä oli kielletty syytteen muuttaminen,⁵

3. Hallituksen esitys Eduskunnalle eräiden muutoksenhakua korkeimpaan oikeuteen koskevien säännösten muuttamiseksi 9/2005 vp, s. 21.

4. Selvyyden vuoksi todettakoon, että muotoilu ”onko pitänyt tutkia - - vanhentuminen” ei viittaa kysymykseen siitä, oliko vastaaja A:lla vastavalitusoikeus konkurssipesään nähden. Valituslupassa ei olisikaan voitu tarkoittaa vastavalitusoikeutta, koska vastavalitusoikeutta ei problematisoitu mitenkään hovioikeuden tuomiossa.

5. Hovioikeudessa syyttäjä oli muuttanut syytettään teonkuvauksen osalta ja hovioikeus oli ottanut kantaa siihen, oliko kyseessä kielletty syytteen muuttaminen. Hovioikeus oli sallinut syytteen

sekä 2) hovioikeuden olisi tullut katsoa vahingonkorvausvaatimus vanhentuneeksi, koska syyte hylättiin hovioikeudessa vanhentuneena. Jälkimmäiseen liittyen valituslupahakemuksessa lisäksi katsottiin, että hovioikeuden olisi prosessinjohtollisin keinoin tullut selvittää, mihin korvausvaatimus perustettiin siinä tapauksessa, että syyteoikeus katsottaisiin vanhentuneeksi. A toi esiin valituslupahakemuksessaan sen, että oli vedonnut vanhentumiseen suullisesti hovioikeudessa sekä syyteen että korvauksen osalta. Asianomistajana ollut konkurssipesä sen sijaan katsoi korkeimmalle oikeudelle antamassaan vastauksessa, että vanhentumiseen oli vedottu ensimmäisen kerran vasta korkeimmassa oikeudessa, eikä A ollut vedonnut vanhentumiseen hovioikeudessa. Kyseessä olisi siten ollut väitepreklusio.

Korkein oikeus ilmeisesti suunnitteli tutkivansa ennakkopäätöskysymyksen siitä, oliko korvausvaade prekludoitunut (yksityisoikeudellinen vaade adheesioperiaatteenkin mukaisesti noudattaa riita-asian preklusiosäännöksiä) ja mikä vaikutus syyteoikeuden vanhentumisella oli kyseiseen rikokseen perustuvaan vahingonkorvausvaateeseen. Näin pitkälle ei asian tutkimisessa kuitenkaan päästy. Ongelma, toisin sanoen A:n vastavalitusoikeuden mahdollinen puuttuminen, tuli esille jaostokäsittelyssä. Asiakirjoista käy ilmi, että korkein oikeus varasi 2. huhtikuuta 2020 A:lle ja asianomistajalle tilaisuuden antaa lausuman kahdesta kysymyksestä (tässä lyhennettynä):

1. Mikä merkitys asiassa on sillä, että A on vastavalituksessaan kohdistanut vahingonkorvausvelvollisuuteen liittyviä vaatimuksia konkurssipesään eikä valituksen tehneeseen syyttäjään?
2. Mikä merkitys asiassa on sillä, että yksityisoikeudellisen vaateen käsittelyä voidaan jatkaa, jos syyte hylätään (ROL 3:1 ja 3:8) sekä sillä, että A on ilmoittanut suullisesti hovioikeuden pääkäsittelyssä vedonneensa vahingonkorvausvelan vanhentumiseen (OK 25:17.1 ja 30:7.1 sekä KKO 2012:18)?⁶

Jälkimmäinen on se kysymys, jonka tutkimiseksi valituslupa myönnettiin; korkein oikeus tavoitteli tilaisuutta antaa ennakkopäätös adheesioperiaatteeseen ja

muuttamisen. Tältä osin korkein oikeus ei siis ottanut asiaa tutkittavakseen.

6. Oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 3:1:n mukaan syyteasian yhteydessä voidaan ajaa syytteessä tarkoitettua rikoksesta johtuvaa yksityisoikeudellista vaatimusta. Jos sellaista vaatimusta ajetaan erikseen, noudatetaan, mitä oikeudenkäynnistä riita-asioissa säädetään. Kyseessä on ns. adheesioperiaate. ROL 3:8:n mukaan, jos syyte hylätään, yksityisoikeudellinen vaatimus voidaan kuitenkin tutkia tai vaatimuksen käsittelyä voidaan jatkaa riita-asian oikeudenkäynnistä säädettyssä järjestyksessä. OK 25:17.1 koskee hovioikeuspreklusiota ja OK 30:7.1 preklusiota korkeimmassa oikeudessa. Ratkaisun KKO 2012:18:n mukaan silloin, kun muutoksenhaku hovioikeudessa koski sekä rikosasiaa että sen yhteydessä ajettavaa vahingonkorvausvaatimusta, korvauksen käsittelyyn tuli soveltaa riita-asian preklusiota hovioikeudessa koskevaa säännöstä.

väitepreklusioon liittyvistä vanhentumiskysymyksistä, mutta päätyi tutkimaan vastavalituksen laajuutta.

3.2. Valituslupan rajausta ja ehdottomat prosessinedellytykset

Korkein oikeus oli vaikeassa tilanteessa: jos olisi pidetty tiukasti kiinni valituslupan rajauksesta, olisi jouduttu ummistamaan silmät ehdottoman prosessinedellytyksen (muutoksenhakuoikeus) puuttumiselta hovioikeudessa A:n vastavalituksen suhteen siltä osin kuin se oli kohdistettu asianomistajaan. Korkein oikeus on linjannut hiljattain ratkaisussaan KKO 2020:56 seuraavaa:

”Arvioitaessa Korkeimman oikeuden tutkimisvaltaa valituslupan myöntämisen jälkeen huomioon otettaviksi voivat valitusluparajauksen ohella tulla ainakin ehdottomat prosessinedellytykset, kohderatkaisun saama osittainen lainvoima, reformatio in peius -kielto sekä oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 7 §:n 1 momentin ja 12 §:n 1 momentin säännöksistä ilmenevä preklusio. Lähtökohtaisesti oikeudenkäymiskaaren 30 luvun 3 §:n 2 momentin 2 kohdan nojalla myönnetty rajoitettu valituslupa rajaa kuitenkin asian tutkimisen Korkeimmassa oikeudessa siihen kysymykseen, johon valituslupa on myönnetty.”⁷

Olen samaa mieltä korkeimman oikeuden edellä mainitun toteamuksen kanssa silloin, kun ehdottomilla prosessinedellytyksillä tarkoitetaan korkeimman oikeuden *oman* tutkimisvallan rajoituksia. Korkein oikeus on yhtälailla sidottu ehdottomiin prosessinedellytyksiin kuin muutkin tuomioistuimet, jollei toisin ole säädetty. Nyt kysymys ei kuitenkaan ollut korkeinta oikeutta itseään koskevasta ehdottomasta prosessinedellytyksestä vaan *hovioikeuden* tutkimisvallasta. Korkein oikeus antoi valituslupan aineellisesta vanhentumisesta ja sitä koskevasta väitepreklusiosta, mutta ottikin kantaa *alempaa astetta* koskeneeseen prosessinedellytykseen. Tämä voisi johtaa siihen, että korkein oikeus ottaa jonkin materiaalsen kysymyksen ennakkopäätösperusteella tutkittavakseen, mutta ennen sen ratkaisemista ”kaivaa” ehdottomat prosessinedellytykset vaikka kanneoi-keuteen saakka käräjäoikeudessa, jos kysymys oli hovioikeuden käsiteltävänä.

Puheena olevassa tapauksessa lopputulos oli perin yllättävä A:n kannalta. Hän oli hovioikeudessa saanut edukseen korvausmäärän alentamisen käräjäoikeuden tuomitsemasta 45 000 eurosta 35 000 euroon ja haki lopunkin korvausmäärän poistamista. Lopputulos korkeimmassa oikeudessa oli, että kun hovioikeuden tuomio poistettiin, korvausmäärä nousi takaisin siihen, mitä käräjäoikeus oli tuominnut (45 000 euroa). Sinällään olen samaa mieltä korkeimman oikeuden kanssa siitä, että *reformatio in peius* -kielto ei estä ottamasta huomioon ehdotonta prosessinedellytystä. Muutoksenhakija ottaa siis riskin menettää hovioikeudessa

7. KKO 2020:56, kohta 10.

saamansa edun, jos hovioikeuden tuomiota rasittaa sellainen oikeudenkäyntivirhe, joka johtaa tuomion poistamiseen. Tämä ei ole muutoksenhakijan oikeussuojan kannalta ongelmatonta. Jos A olisi tiennyt, että voi ”hävitä” 10 000 euroa korkeimmassa oikeudessa, hän olisi varmaan peruuttanut valituksensa vahingonkorvauksen osalta.

Hovioikeuden tutkimisvaltaa koskevan prosessinedellytyksen tutkiminen olisi ongelmatonta, jos valituslupa on myönnetty purkuperusteella. Silloin muutoksenhakijana olisi tosin ollut asianomistaja. Asianomistaja olisi hakenut muutosta sillä perusteella, että hovioikeus oli tutkinut A:n valituksen myös asianomistajaa vastaan, vaikka asianomistaja ei ollut valittanut hovioikeuden tuomiosta. A:lla ei luonnollisesti ollut intressiä vedota siihen, että hänen asianomistajaan kohdistama vaatimuksensa oli tutkittu – ja myös osittain hyväksytty – hovioikeudessa.

Lopputuloksena on ongelmallinen muutoksenhakijan luottamuksensuojan kannalta. Kuitenkin vielä suuremmat ongelmat seuraisivat siitä, jos korkein oikeus joutuisi ratkaisemaan aineellisen kysymyksen prosessuaalisesti virheelliseltä pohjalta valituslupan rajoitusten vuoksi. Tällöin korkein oikeus joutuisi välillisesti ”siunaamaan” mahdollisesti vakavia oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ja tuomioistuimen toimivaltaan liittyviä prosessivirheitä.

Vaikka korkeimman oikeuden ratkaisu aukaisee sille periaatteessa rajattoman oikeuden tarkistaa kaikki ehdottomat prosessinedellytykset niissä puitteissa kuin asia on käsitelty hovioikeudessa, asiaa ei kannata dramatisoida. En usko, että korkein oikeus ottaa tavakseen suunnata valituslupia ennakkopäätösperusteella materiaaliin kysymyksiin päästäkseen tutkimaan prosessinedellytyksiä hovioikeudessa. Kyseessä taitaa olla pikemmin jonkinasteinen harhalaukaus, ja jatkossa tultaneen aiempaakin tarkemmin varmistamaan jo valituslupavaiheessa, että asia prosessuaaliselta asetelmaltaan soveltuu ennakkotapaukseksi. Otaksun siis, että KKO 2021:25 jää yksittäistapaukseksi, eikä johda siihen, että ennakkopäätöskysymyksen varjolla korkein oikeus ryhtyisi ”metsästämään” yksittäisiä purkuperusteita alempien asteiden päätöksistä. Tällainen kehitys ei palvelisi korkeinta oikeutta itseään ennakkopäätöstuomioistuimena. Lisäksi se johtaisi oikeusvarmuuden heikentymiseen sen osalta, minkä kysymyksen korkein oikeus loppujen lopuksi tutkii – pahimmassa tapauksessa sellaisen kysymyksen, joka johtaa ainoalle muutoksenhakijalle epäedullisempaan lopputulokseen.

On helppoa olla jälkiviisas ja ihmetellä, miksei hovioikeus huomannut vastavalitusta koskevaa ongelmaa. Pidän kuitenkin varsin ymmärrettävänä sitä, että juuri tässä asiassa hovioikeus erehtyi. Erhe johtunee siitä, että hovioikeus oli sallinut käsittelyratkaisullaan syyttäjän tarkistaa syytettään. Tämän seurauksena syyttäjä sai hovioikeudessa vaatia A:lta käräjäoikeuden tuomitseman 45 000 euron sijasta 115 000 euroa. Kun asianomistajana oleva konkurssipesä oli tyytynyt saamaansa korvaukseen, syyttäjä oli aivan oikein ymmärtänyt, ettei voi vaatia lisää korvausta asianomistajalle. Sen sijaan syyttäjä vaati käräjäoikeuden

tuomitseman korvauksen ja tarkistetun syyteen mukaisen korvausvaatimuksen välistä erotusta rikoshyödyn *menettämisseuraamuksena* valtiolle. Syyttäjällä oli luonnollisesti puhevalta ajaa konfiskaatiovaatimusta. Hovioikeus ei – nähdäkseni aivan perustellusti – hyväksynyt erotusta rikoksen tuottamaksi hyödyksi, koska A vastasi edelleen samoista veloista toiminimenä toimiessaan. Tässä mielessä A ei ollut saanut ylimääräistä etua. Asia olisi ollut kunnossa vastavalituksen osalta, jos hovioikeus olisi pelkästään hylännyt syyttäjän vaatiman lisämäärän. Sen sijaan virhe tapahtui siinä, kun hovioikeus *alensi* 10 000 eurolla käräjäoikeuden tuomitsemaa määrää. Tällöin hovioikeus ajautui asianomistajan tontille.

Vaikka korkein oikeus joutui venyttämään hieman väkinäisesti oikeuttaan tutkia valituslupan rajauksista huolimatta alemmassa asteessa tapahtunutta oikeudenkäyntivirhettä, ratkaisusta on se hyöty, että korkeimman oikeuden tutkimisvallan rajoista voidaan käydä avointa keskustelua. Tapaus tuonee lisävalaistusta myös siihen, kuinka vaativaa on poimia hovioikeuksien tapaustarjonnasta prosessiasetelmaltaan onnistuneita ratkaisuja ennakkopäätösten antamiseksi.

3.3. Muutama huomio vastavalitusoikeudesta

Tapauksessa vastavalitusoikeutta koskeva kysymys, jonka korkein oikeus joutui ratkaisemaan ennakkokysymyksenä, on sinällään varsin mielenkiinnoton ja yksinkertainen. Siihen nähden sekä enemmistön että vähemmistöön jääneen jäsenen runsas ja monipolvinen, mutta silti varsin yleiselle tasolle jäänyt selostelu vaikuttaa turhanaikaiselta.

Jos jotakin kiintoisaa asiasta haluaa löytää, voidaan mainita, että asiassa konkurssipesä oli yhtynyt syyttäjän tekemään syyteen laajentamiseen hovioikeudessa. Mikä merkitys tällä seikalla oli asiassa? Korkeimman oikeuden enemmistö (tai vähemmistö) ei edes mainitse oikeudenkäynnistä rikosasioissa annettua lakia (689/1997, ROL), vaikka kyse oli nimenomaan rikosperusteisesta vahingonkorvauksesta.

Olen korkeimman oikeuden enemmistön kanssa samaa mieltä siitä, että asianomistajaan kohdistettua vastavalitusta ei tule tutkia, jos asianomistaja ei ole hakenut muutosta. Jos joku haluaa tyytyä käräjäoikeuden tuomioon, siihen pitää olla oikeus ilman pelkoa siitä, että syyttäjän valitus, joka koskee rangaitusta, johtaisi myös muutoin lainvoimaisen vahingonkorvausasian uudelleen avaamiseen vastavalituksen kautta.

Menemättä vastavalitusta koskevan ratkaisun yksityiskohtiin, totean, että jos olisi omaksuttu vähemmistöön jääneen kanta, jossa korostetaan läheistä liittännäisyttä rikosasiaan, pitäisi mukaan vedettävälle asianomistajalle tarjota vastavalituksen vastavalitusoikeus. Muutoin tilanne on se, että käräjäoikeuden päätökseen tyytynyt joutuu vedetyksi muutoksenhakuun ilman muutoksenhakijan asemaa. Pelkkänä vastauksen antajana asianomistaja ei voi esittää omia

vaatimuksia, esimerkiksi vaatia saamansa korvauksen korottamista. Vastaaja voisi ilman riskiä kohdentaa vastavalituksen myös asianomistajaan, mikäli ei tarvitsisi pelätä, että tällä voi olla omia vaatimuksia, jotka voivat huonontaa vastaajan asemaa. Tällainen asetelma olisi vastoin vastavalituksen peruseriaatteita.

Adheesioperiaate ilmentää prosessuaalista mahdollisuutta käsitellä yksityisoikeudellinen vaade samassa oikeudenkäynnissä rikosasian kanssa. Taustalla on prosessiekonomia, etenkin yhteisen todistelun hyödyntäminen. Tällaisen prosessuaalisen yhteiskäsittelyn mahdollisuuden ei pidä johtaa siihen, että yksityisoikeudellinen vaade katsottaisiin olevan materiaalisessa kohtalonyhteydessä rikosasian kanssa. Syytteen tultua hylätyksi vahingonkorvausvaatimus saattaa menestyä erikseen riita-asiana ajettuna (ROL 3:8).⁸

Rikosoikeudellisen vastuun ja vahingonkorvausvastuun materiaaliset edellytykset arvioidaan lähtökohtaisesti itsenäisesti. Korvausvastuu syntyy itsenäisesti siitä riippumatta, täyttyykö samalla jonkin rikoksen tunnusmerkistö. ROL 3:8:ää sovelletaan muun muassa silloin, kun syyte on jäänyt rikoksen jonkin tunnusmerkistötekijän osalta näyttämättä toteen tai kun vasta oikeudenkäynnissä havaitaan, että syytteessä tarkoitettu teko ei olekaan rikos taikka että syyteoikeus on vanhentunut. Jollei näissä tapauksissa yksityisoikeudellinen vaatimus ole valmis ratkaistavaksi syytteen hylkäämisen yhteydessä, sen käsittelyä voidaan jatkaa riita-asian järjestyksessä.⁹

Kun liityntä ei ole lopultakaan materiaalisesti tämän vahvempi ja kun adheesion taustalla ovat lähinnä prosessiekonomiset syyt – joskin myös ristiriitaisten tuomioiden välttämiseksi on annettu merkitystä – ei ole syytä laajentaa vastavalitusoikeutta sellaista asianomistajaa vastaan, joka on tyytynyt käräjäoikeuden päätökseen. On selkeintä pitää kiinni siitä, että vastavalitus tehdään vahvan pääsäännön mukaan ainoastaan alkuperäistä valittajaa vastaan. Tätä selkeyttä puheena oleva ratkaisu vahvistaa.

4. Lopuksi

Ratkaisussa KKO 2021:25 oli tarkoitus antaa ennakkopäätös yksityisoikeudellisen saamisoikeuden vanhentumisen suhteesta syyteoikeuden vanhentumiseen ja vanhentumista koskevasta väitepreklusiosta. Asiassa päädyttiin prosessuaalisista syistä antamaan ennakkopäätös vastavalitusoikeuden laajuudesta hovi-

8. Ks. oikeusvoimakysymyksistä Dan Helenius – Tuula Linna, Siviili- ja rikosprosessioikeus. Alma Talent 2021, s. 580–582.

9. Hallituksen esitys Eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi 82/1995 vp, s. 57.

oikeudessa, kun ensin oli ratkaistu valitusluparajaukseen liittynyt kysymys siitä, saiko korkein oikeus tutkia viran puolesta hovioikeusvaihetta koskeneen ehdotoman prosessinedellytyksen puuttumisen.

On selvää, että korkein oikeus saa ja on velvollinen tutkimaan omaa tutkimisvaltaansa koskevat prosessinedellytykset, mutta tutkimisoikeuden laajentaminen hovioikeusvaiheen prosessinedellytyksiin asiassa, jossa oli myönnetty muuta kysymystä koskeva rajattu valituslupa, on poikkeuksellinen. Korkein oikeus ei kuitenkaan oikein asiassa muutakaan voinut tehdä ilman, että olisi samalla välillisesti tullut vahvistaneeksi mahdollisuuden laajentaa vastavalitus lainvoimaiseen korvauspäätökseen. En kuitenkaan usko, että tässä orastaa uudenlainen revisioajattelu korkeimmassa oikeudessa. Oli pienempi paha ylittää valituslupapäätöksen raja kuin ummistaa silmät ehdotonta prosessinedellytystä koskevalta oikeudenkäyntivirheeltä. Jos olisi valittu jälkimmäinen tie, ratkaisua olisi voitu tulkita niin, että korkein oikeus on hyväksynyt hyvin laajan vastavalitusoikeuden.

Sinällään vastavalitusoikeuden puuttuminen asiassa on jokseenkin selvää. Muu ratkaisu vaatisi mukaan vedettävälle asianomistajalle muutoksenhakijan aseman mahdollistamista. Yllättävänä pidän sitä, että vähemmistöön jäänyt jäsen antoi prosessuaaliselle adheesioperiaatteelle niin vahvan vaikutuksen, että sen perusteella hän olisi sallinut hyvin laajan (joskaan ei ilmeisesti automaattisen) vastavalitusoikeuden kohdentamisen myös sellaiseen asianomistajaan, joka ei ollut hakenut muutosta.

Sanoisin, että ratkaisussa on yhtäältä onnistuttu valitsemaan pienemmän pahan tie ja vastavalituksen osalta on pysytty päiväjärjestyksessä. Sen sijaan tapaus osoittaa, kuinka suuri tarkkuus on tarpeen valituslupan rajaamisessa. Toisaalta tässä asiassa vastavalitusoikeuden kohdentuminen asianomistajaan oli vaikeasti havaittavissa, koska korvaus oli hovioikeudessa esillä syyttäjän ajamana konfiskaatioasiana, josta se sitten osittain lipsahti asianomistajan tontille.

Korkeinta oikeutta täytyy kehua suoraselkäisyydestä, kun on julkaissut puheena olevan ratkaisun, joskaan aivan kaikkea asiakirjoista ilmenevää ei haluttu asetella esille. Toivottavasti korkein oikeus pääsee joskus tulevaisuudessa antamaan ennakkoratkaisun myös yksityisoikeudellisen vahingonkorvauksen ja syyteoikeuden vanhentumisen välisestä suhteesta.

Tuula Linna